

DEN FEJLSLAGNE KAMPAGNE FOR ØKO- NOMISK DEMOKRATI

som faktor i
Arbejderbevægelsens
politiske udvikling¹

Af Jonas Toubøl &
Jonas K. Gielfeldt

I 1970 søsatte arbejderbevægelsen anført af LO en storstilet kampagne for at indføre ØD. Det ideologiske arvegods om socialisme og demokrati var retorisk bærende i kampagnen. Men ØD-projektet mislykkedes, og spørgsmålet er, om socialismen og demokratiet hermed led deres endeligt som arbejderbevægelsen overordnede målsætninger?

Kampagnen for forslaget om Økonomisk Demokrati (ØD) og udløberen Over-skudsdeling (OD)² fra 1973 til 1986 er nok dansk arbejderbevægelses og i særdeleshed LO-fagbevægelsens mest omfangsrige og vedholdende kampagne efter 2. Verdenskrig. Som et konkret reformprogram, der ville overføre store dele af produktionen fra privat til kollektivt eje i fonde kontrolleret af lønmodtagerne via deres faglige organisationer, er ØD det måske mest radikale reformprogram, den danske arbejderbevægelse konkret har formuleret og fremført som sit gennemgående hovedkrav.

Til trods herfor har opmærksomheden fra historisk hold været til at overse³. Dette hænger formentligt sammen med, at ØD projektet endte som et nederlag og løb ud i sandet for Arbejderbevægelsen og i særlig grad for LO, og derfor ikke tillægges den store betydning for eftertiden. Ikke desto mindre er der grund til at undersøge ØD kampagnens historiske rolle, da den i mere end et tiår jævnlige dominerede de interne og eksterne dagsordner for LO, Socialdemokratiet og den øvrige arbejderbevægelse.

Det er således et af denne artikels ærinde at skabe fornyet opmærksomhed omkring ØD og andre fejlslagne kampagner og reformforsøgs betydning for arbejderbevægelsens senere politiske udvikling: Hvor en sejr giver et nyt politisk ståsted med nye muligheder at arbejde ud fra, ændrer et nederlag ligeledes det politiske ståsted i og med, at nederlaget ofte vil være lig med et prestigetab, der svækker det politiske forslags eller programs mobiliserende kraft både indadtil i bevægelsen, partiet eller organisationen og udadtil i befolkningen. En sandsynlig konsekvens er, at forslaget eller programmet må afskrives som et muligt udgangspunkt for det politiske projekt fremover, og således få afgørende betydning for bevægelsens efterfølgende idepolitiske udvikling også på den længere bane. Det er et af artiklens formål at henlede forskningens

opmærksomhed på sådanne ofte oversete dynamikker.

Denne artikel søger at beskrive en sådan dynamik og vil argumentere for det sandsynlige i, at ØD kampagnens fiasko fik konsekvenser for det socialdemokratiske politiske projekt, der hidtil havde ledet arbejderbevægelsen. Artiklen vil udfolde denne hypotese og vil igennem en analyse af LOs oplysningsmaterialer vise, at en afgørende præmis for denne hypoteses rigtighed, nemlig at ØD var det konkrete udtryk for den grundlæggende tanke i den socialdemokratiske ideologi om en demokratisk overgang til lønmodtagernes kontrol over og ejendom til produktionsmidlerne, gør sig gældende.

Hypotesen, der søges sandsynliggjort i det følgende, er, at som følge af ØD projektets nederlag led også den socialdemokratiske arbejderbevægelse et knæk i den forstand, at med ØDs deroute fremstod den fundamentale målsætning om demokratisering og socialisering af produktionen ikke længere som et realistisk mål i befolkningens øjne, og indadtil i bevægelsen svækkedes disse ideer og deres fortalere. Dermed eroderedes arbejderbevægelsens hidtidige målsætnings troværdighed og mobiliserende effekt i den brede arbejderbefolkning.

Efter ØD måtte arbejderbevægelsen redefinere sit politiske projekt til det, vi kender fra 1990'erne og frem. Et projekt som har sit udgangspunkt i 1960'ernes velfærdssamfund og som i store træk kan karakteriseres som et projekt, der går ud på at udvikle og bevare velfærdsstaten og sikre økonomisk vækst. Borte er de klassiske socialdemokratiske værdier og målsætninger om en radikal omfordeling af værdierne i samfundet og en udvidelse af demokratiet til også at omfatte den økonomiske sfære, der havde sine rødder i arbejderbevægelsen som den definerede sine mål, da den opstod i sidste halvdel af 1800-tallet. En tentativ tese er således, at ØD fiaskoen på afgørende vis medvirkede til et relativt abrupt brud med arbejderbevægelsens hidtidige ideologiske pejlemærker, hvad afstedkom en grundlæggende re-

konstruktion af den socialdemokratiske arbejderbevægelses politiske projekt.

Denne hypotese bestyrkes ved igennem en empirisk analyse af LOs oplysningsmaterialer om ØD at eftervise, at ØD-kampagnen satte datidens Arbejderbevægelses kerneværdier i spil og blev nærmest synonym hermed, hvorfor det er rimeligt at antage, at ØD's fiasko bidrog til det hidtidige socialdemokratiske projekts bortgang. Vi vil også afslutningsvist kort beskæftige os med tiden efter ØD og se på de politiske projekter, som arbejderbevægelsen da formulerede. Fokus er på LO og ikke Socialdemokratiet. Det skyldes for det første, at ØD først og fremmest var fagbevægelsens projekt, og særligt LO's projekt. For det andet, fordi LO-fagbevægelsen var og er den danske arbejderbevægelses bærende organisation.

Målet er således at bidrage til beskrivelsen og forklaringen af Arbejderbevægelsens politiske transformationsproces. Heri lægger også, at den her fremsatte forklaring og årsag til skiftet fra en egentlig socialistisk dagsorden til en art "New Labour" – for med et engelsk slogan at indfange en mere generel trend – blot betragtes som en af blandt mange forklaringer, og ikke nødvendigvis den vigtigste.

Selvom fokus i nærværende artikel er på, hvordan forandringer i den idémæssige struktur kan få håndgribelige konsekvenser, er det forfatternes synspunkt, at man for at forstå forandringerne i perioden som helhed må analysere sådanne idémæssige forandringer i samspil med og i høj grad betinget af materielle forhold. I nærværende afgrænser vi os imidlertid til at fokusere på ØD-kampagnen og det fejlslagne reformforsøg mulige betydning som enkeltstående faktor.

Vi vil i det efterfølgende lægge ud med at redegøre for det teoretiske fundament, nemlig social bevægelsesteori. Dernæst vender vi os mod ØD for herefter kort at se på LO's 'afløser' for ØD; Det Udviklende Arbejde (DUA). Afslutningsvis diskuterer vi kort ØD nederlaget i forhold til andre fak-

torer, der medvirkede til Arbejderbevægelsens politiske forandring.

Kollektiv identitet og Rammesætning

Arbejderbevægelsen kan med rimelighed betragtes som en social bevægelse, der bevidst søger at gennemføre en politisk forandring af samfundet.⁴ Et centralt element i enhver social bevægelse er den kollektive identitet, som gør, at medlemmerne føler en sammenhørighed og kan mobiliseres med henblik på at realisere bevægelsens målsætninger. Den kollektive identitet dannes og forandres gennem fortolkningsprocesser på mikroplan. Kollektiv identitet angår den fortløbende proces, hvor individer går sammen om at konstruere et meningsfuldt *vi*, typisk i et antagonistisk forhold til et mere eller mindre konstrueret *dem*. Fortolkning af interesser, oplevelser og solidaritetsfølelser, er forhold, der giver mening til, hvad der forener gruppen, og som er basis for en følelse af samhørighed.⁵ En kollektiv identitet kan således defineres som “[...] the shared definition of a group that derives from members interests, experiences, and solidarity.”⁶

Et centrale begreb til at forstå skabelsen af kollektiv identitet er *rammesætning*. Rammesætning angår en bevægelses bevidste fortolkning, kommunikation og præsentation af sig selv og sine politiske mål. Det er således en teori, der angår processen, hvor den kollektive identitet (re)defineres og rammerne for det fælles, meningsfulde *vi* sættes. Rammesætning søger at indfange, hvordan bevægelsen selv fortolker og kommunikerer forandringer i omverdenen, og sætter således fokus på, at bevægelsen igennem rammesætning medierer individernes fortolkning af fakta og hændelser. Rammesætning fokuserer på, hvordan aktører søger at mobilisere kollektiv handling med udgangspunkt i eksisterende kollektive identiteter, og hvordan rammesætningen er medvirkende til at transformere og redefi-

re den kollektive identitet. Begge momenter er centralt i det følgende, hvor tesen er, at ØD kampagnen med rimelig succes mobiliserer med udgangspunkt i Arbejderbevægelsens kollektive identitet som et demokratisk og socialistisk projekt, men som følge af at reformforslaget lider nederlag i Folketinget, fundamentalt forandrer den kollektive identitet, der må fjerne den socialistiske og demokratiske målsætning fra sin kerne.

Teorien om rammesætningsprocesser blev udviklet af først og fremmest David A. Snow & Robert D. Benford⁷, som med rammesætning stiller skarpt på, hvordan ideer og overbevisninger ikke blot er resurser, bevægelser kan trække på, men faktorer, der aktivt former eller rammesætter bevægelserne:

“Movements function as carriers and transmitters of mobilizing beliefs and ideas, to be sure; but they are also actively engaged in the production of meaning for participants, antagonists and observers. [...]”

We use the verb *framing* to conceptualize this signifying work precisely because that is one of the things social movements do. They frame, or assign meaning to and interpret, relevant events and conditions in ways that are intended to mobilize potential adherents and constituents, to garner bystander support, and to demobilize antagonists.”⁸

Dermed understreger de, at hvorvidt denne proces udføres succesfuldt er mindst ligeså afgørende for om mobiliseringsforsøget lykkes, som hvorvidt, der er en åbning i den politiske mulighedsstruktur, og de rette mobiliseringsstrukturer er tilgængelige.⁹ Rammesætning kan bruges til at forklare, hvordan fagbevægelsens tilpasning og kommunikation af værdier og normer, har medvirket til kollektiv identitetsdannelse blandt lønmodtagere. En ramme defineres af Snow og Benford som

“[...] an interpretive schemata that simplifies and condenses the “world out there” by selec-

tive punctuating and encoding objects, situations, events, experiences, and sequences of actions within one's present or past environment."¹⁰

I relation til kollektiv identitet, der består af en delt definition af gruppen ud fra medlemmernes fælles interesser og oplevelser, angår rammesætning bestemmelsen af gruppen og dens interesser og oplevelser. Således kan den rette rammesætning være en afgørende faktor i konstruktionen eller mobiliseringen af en kollektiv identitet.

Rammesætning kan beskrives med tre¹¹ sæt af faktorer, der alle er afgørende for, hvorvidt man opnår *ramme resonans*. Ramme resonans angår individernes genkendelse af sig selv i de værdier, symboler og andre kulturelle elementer, rammen fremhæver. Ramme resonans er således resultatet af en succesfuld *ramme tilpasning*,¹³ hvor bevægelsen søger at bringe bevægelsen og dens konstituenters opfattelse af et givent forhold overens.¹³

Det første sæt af faktorer er *kerne rammesætnings opgaver*¹⁴, der angår a) *diagnosticeringen* af det forhold, der skal forandres, dvs. hvad er problemet og årsagerne til det. Denne proces knytter sig til fastlæggelsen af grænserne for en kollektiv identitet og særligt spørgsmålet om bevidsthed. Diagnosticeringen følges af en b) *prognosticering*, der angår løsningen af problemet, og hvilke strategier og taktikker, der skal benyttes. Sidst er der c) *motivationen* for at indgå i kollektiv handling. Denne kan være simpel og formålsrationel, men også være et forsvar for den kollektive identitet eller værdirationelt motiveret af muligheden for at realisere bevægelsens værdier og ideer.

Det andet sæt af faktorer, *overbevisnings-systemernes infrastrukturelle begrænsninger*, klargør en central pointe i rammesætning, nemlig at den bygger på et dialogisk princip. Rammesætning angår ikke at fylde ideer og værdier ind i tomme bevidstheder, men igennem dialog at få bragt bevægelsens ideer og værdier i overensstemmelse med indi-

vidernes; deraf *ramme tilpasning* som betegnelse for rammesætnings i relationen mellem bevægelsesorganisationen og individerne.¹⁵ Den første faktor, er a) *centraliteten* i systemet af overbevisninger, som bevægelsens kerneværdier og ideer indtager. Hvor centralt disse værdier er placeret i det øvrige samfunds kultur, har stor betydning for bevægelsens mulighed for at opnå *ramme resonans*. Den anden faktor er b) *omfanget* af det idemæssige grundlag for bevægelsen. En bevægelse kan rammesætte sig i forhold til en eller flere idéer. Jo færre jo mere skrøbelig, da bevægelsens skæbne så er bundet op på denne ene eller disse få idéer. For at modvirke denne skrøbelighed, kan man udvide omfanget af de forhold, der angår bevægelsen, hvad kaldes *ramme udvidelse*,¹⁶ en variant af *ramme tilpasning*¹⁷. c) Den tredje faktor, *forholdenes indbyrdes forbundenhed*, illustrerer faren ved et for stort *omfang*. Hvis forholdene, der søges omfattet, er for forskelligartede, risikerer man, at individer, som ser sig i overensstemmelse med en værdi, frastødes af en anden værdi. Omvendt er det en fordel, hvis bevægelsen kan dække flere idéer, der opleves som forbundne af individerne, da bevægelsens centralitet i individernes identitet øges.

Det tredje og sidste sæt af faktorer angår, hvad Snow & Benford kalder *fænomenologiske begrænsninger*,¹⁸ som har tre faktorer, hvoraf den første er a) *den empiriske troværdighed*, der angår om de påstande en ramme måtte fremsætte om verden nu også opleves som værende rigtige. Den anden faktor er b) *oplevelsesmæssig kommensurabilitet*, som angår, hvorvidt en given ramme på adækvat vis svarer på påtrængende oplevede problemer. Faren er, at svarene, rammen giver, er for abstrakte og fjerne fra individernes dagligdag. Sidst er der c) *fortællingens troskab*, der angår overensstemmelsen med de fortællinger og myter, den pågældende kultur indeholder.

Et sidste vigtigt begreb i teorien er *hoveddramme*. Hoveddrammen er den overordnede ideologiske struktur, som har en høj grad af

inerti og stabilitet over tid, hvor en almindelig ramme tager udgangspunkt i konkrete forhold, og derfor er mere kortvarig. Hoveddrammens indhold vil gå igen i de forskellige rammesætninger, og forbinder således de forskellige rammer i en grad, så de bliver betragtet som relateret til den samme sociale bevægelse, selvom de angår vidt forskellige forhold. Det er således afgørende, at de konkrete rammesætninger resonerer med hoveddrammen, hvis de bevægelsesaktive skal kunne se perspektivet i det aktuelle forhold, der søges mobiliseret i forhold til. I den forstand kan hoveddrammen i sig selv udgøre en del af den folkløse og mytologi, som en given rammesætning står i forhold til. Hoveddrammens relation til de konkrete rammer kan metaforisk beskrives med Kuhns paradigmer for videnskaben¹⁹. Sammenligningen går på, at hvis hoveddrammens kerneværdier mister deres resonans, svarer det til, at kerneantagelserne i et paradigme falsificeres, hvorved hoveddrammen bryder sammen ligesom et videnskabeligt paradigme. De enkelte rammer udgør i denne metafor de skærmende hjælpehypoteser.²⁰

ØD kan således betragtes som en rammesætning af arbejderbevægelsen, der står i relation til den socialdemokratiske arbejderbevægelses hoveddramme. Denne relation er et afgørende element i artiklens hypotese, nemlig at ØD som rammesætning af arbejderbevægelsen sætter de helt centrale komponenter i den socialdemokratiske arbejderbevægelses hoveddramme på spil. Hypotesen som vi i det følgende vil sandsynliggøre er, at rammesætningen af ØD gør ØD til bærer af de centrale ideologiske målsætninger i den socialdemokratiske hoveddramme; demokrati og socialisme. ØD's fiasko bliver således også den socialdemokratiske hoveddrammes fiasko, der som konsekvens heraf må omfortolkes og omformuleres uden de hidtidige centrale målsætninger og pejlemærker, der ikke længere fremstår som troværdige.

En sådan omfortolkning kan være mere

eller mindre succesfuld og må forventes at få konsekvenser for bevægelsens kollektive identitet, da det centrale indhold i hoveddrammen ligeledes vil stå centralt i den positive definition af den kollektive identitet. Et hoveddrammesammenbrud vil således få konsekvenser for medlemmernes selvopfattelse af bevægelsens idemæssige grundlag og formål. Sådanne forandringer kan medføre en styrkelse såvel som en svækkelse af den kollektive identitet, hvad dermed får konsekvenser for bevægelsens styrke og udbredelse. Det vender vi tilbage til afslutningsvis. For nu vil vi vende os imod analysen af i første omgang den socialdemokratiske hoveddramme og dernæst analysen af ØD kampagnens rammesætning af arbejderbevægelsen.

Den socialdemokratiske hoveddramme

Den socialdemokratiske arbejderbevægelses hoveddramme er velkendt og består af to centrale komponenter, som der her kort skal redegøres for, med henvisning til sekundære kilder i form af de gængse oversigtsværker. For det første består hoveddrammen af et socialistisk samfundssyn, der antager et modsætningsforhold mellem lønmodtagere og kapital. I denne socialisme er også indeholdt et klart samfundsforandrende sigte, der har lønmodtagernes øgede kontrol med og indflydelse på produktion og arbejdsliv som målsætning. For det andet suppleres denne socialisme af et demokratisk udgangspunkt, der tilsiger, at forandringer af samfundet skal ske ved demokratiske reformer i modsætning til revolutionære omvæltninger. Disse to opfattelser påvirker hinanden i den forstand, at demokratiet ikke betragtes som realiseret, når blot en række abstrakte rettigheder er på plads, der sikrer individernes formelle frihed til at deltage i demokratiet. Opfattelsen er, at demokratisk deltagelse forudsætter et materielt grundlag og velstandsniveau, der gør at man overhovedet har mulighed for reelt at være fri til at

deltage i demokratiet.

Angående den socialistiske komponent er der udbredt konsensus om, at den socialistiske agitation og analyse spiller en afgørende rolle i den proces, hvor de spredte kampe mellem svende og mestre i sidste halvdel af 1800-tallet samles og koordineres i en arbejderbevægelse.²¹ Bevægelsen bliver først institutionaliseret i Louis Pios 'Den internationale Arbejderforening for Danmark', fra 1871²², der snart tager form af en tostrengt arbejderbevægelse med Socialdemokratiet og De Samvirkende Fagforbund (DsF) i centrum.

Målet om arbejdernes overtagelse af produktionsmidlerne og afskaffelsen af det kapitalistiske samfundssystem formuleres tidligt som helt centralt for arbejderbevægelsens virke.²³ Det kommer f.eks. til udtryk i DsFs formålparagraf fra 1922:

“De samvirkende Fagforbunds Formaal er ved Samarbejde mellem Fagforbundene og de med disse ligestillede Organisationer at støtte Arbejdernes Bestræbelser for at forbedre deres Stilling, samt at arbejde for Industriens Demokratisering og Produktionens Socialisering;”²⁴

Og her i LOs formålparagraf fra 1971:

“LO har til formål at samle landets fagforbund for i et samvirke at varetage lønmodtagernes interesser, samt arbejde for gennemførelsen af industrielt og økonomisk demokrati.”²⁵

Som det fremgår af de citerede formålparagraffer skal denne overtagelse bestå i en demokratisering af industrien og økonomien. Dette leder os videre til den anden centrale komponent i den socialdemokratiske arbejderbevægelses hoveddramme, nemlig demokrati.

I artiklen 'Madsørgsmaalet' fra juli 1871 skriver Pio som svar til modstandere, der vil reducere socialismens sag til et spørgsmål om mad og arbejde, eller “Del i

denne Verdens “uretfærdige Mammon”” og dermed ikke en moralsk oplyst og underforstået legitim sag følgende:

“Visselig, vores egentlige Maal er hverken Mad eller Guld; men uden disse Ting kan vi intet udrette; de er Midlerne, der hører til for at opnaa alt andet. [...] “Skaf os Mad skaf os Klæder, skaf os Boliger, saa vil vi selv skaffe os Oplysning.””²⁶

Pios projekt rækker her langt udover blot at varetage arbejdernes umiddelbare materielle interesser. Når ‘oplysning’ her fremstår som det egentlige mål, kan det ses i sammenhæng med grundlovens indførelse, der ifølge Henry Bruun havde kraftig psykologisk effekt på arbejderne, som med stemmeretten ændrer selvopfattelse fra at være en person, der kun har pligter til også at have rettigheder.²⁷ Det er formentligt også med henvisning til grundlovens kulturelle effekter, at forklaringen skal findes på, at demokrati fra starten er det bærende princip for den politiske strategi og organisering i den socialdemokratiske arbejderbevægelse.²⁸ Pio-citatet stiller her skarpt på det forhold, at den socialdemokratiske arbejderbevægelse fra start af ser det som et selvstændigt mål at sikre arbejderne det materielle grundlag, der er forudsætningen for at have ressourcerne til reelt at kunne deltage i demokratiet.

Målet om demokrati angår ikke bare muligheden for deltagelse i det politiske system, men også en demokratisering af produktionen og økonomien, der ses som en forudsætning for at få reel medbestemmelse i samfundet. Kravet artikuleres på flere kongresser, og der formuleres konkrete forslag af Socialdemokratiet såvel som fagbevægelsen om bedriftsråd, samarbejdsudvalg, industrielt demokrati, afskaffelse af hovedaftalens §4, der fastlægger arbejdsgivernes ret til at lede og fordele arbejdet, og senest ØD og overskudsdeling²⁹. Kampen for gennem demokratisering af virksomhederne at kunne udfordre arbejdsgivernes le-

delsesmonopol, står således som en central komponent i hoveddrammens ambition om demokratiets udbredelse til alle dele af samfundet, også produktionen.

Vi vender os nu mod ØD for at eftervise sammenhængen mellem hoveddrammen og ØD's rammesætning. Vi indleder kort med at se på ØDs historiske kontekst, som er nødvendig at inddrage for at forstå, hvordan ØD kan ses som kulminationen på en lang række sejre, der kan tilskrives den socialdemokratiske arbejderbevægelses. Derefter præsenteres en række statistiske indikationer på kampagnens udbredelse og gennemslagskraft i den brede befolkning og blandt LO-medlemmerne.

ØD-projektets baggrund og kontekst

ØD var led i en større demokratiseringsdagsorden, som LO i stigende grad forfulgte efter 2. Verdenskrig. Det var en reaktion på en udtalt utilfredshed blandt lønmodtagerne, der kom til udtryk i form af bl.a. et stigende strejke- og konflikt niveau i løbet af 1950 & 1960'erne³⁰. Uroen var en reaktion på efterkrigstidens rationalisering og effektivisering af produktionen, som DsF/LO og Socialdemokratiet begge så som en absolut nødvendighed, hvis der skulle skabes et fundament for langtidsholdbar økonomisk vækst til gavn for arbejderklassen, men som oplevedes som ødelæggende for arbejds livet.³¹ Fagbevægelsens svar bliver et krav om via demokratisering at øge arbejderne kontrol over arbejdsprocesserne for derved at modvirke rationaliseringens skadevirkninger.³²

Dernæst fremkom ØD som primært mål for fagbevægelsen på baggrund af en lang række sejre: 8-timers arbejdsdagen var opnået, og der var fortsat udsigt til nedsat arbejdstid og øget ferie som konsekvens af den fortløbende effektivisering af produktionen. Den økonomiske højkonjunktur fra 1958-1973 havde stort set elimineret arbejdsløsheden, sult og fattigdom var stort

set udryddet, og arbejderklassen indtrådte i stigende grad i middelklassen målt på levestandard.³³ Der var således ikke andre sager, der kunne erstatte kampen for demokrati og socialisering af produktionsmidlerne og ØD blev følgelig fagbevægelsens primære målsætninger.³⁴

Dette sidste forhold er i vores kontekst vigtigt, fordi kampen nu alene drejede sig om kernen i arbejderbevægelsens hoveddramme, nemlig socialisering af produktionsmidlerne og demokratisering af den økonomiske sfære. Hvis forslaget mødte for stor modstand, kunne man ikke som ved tidligere forsøg (forslag om bedriftsråd 1919-1927 og i efterkrigsårene 1945-1947)³⁵ kalde en bekvem retræte og rykke tilbage til andre positioner, som f.eks. kampen for en løn til at leve af, 8-timers dagen, retten til fritid og ferie osv., da disse målsætninger i alt væsentligt var nået, og derfor ikke kunne tjene som de målsætninger bevægelsen rammesatte sin aktivitet i forhold til³⁶. På den vis bevirkede den politiske mulighedsstruktur, at de centrale målsætninger i hoveddrammen nu udgjorde fronten og dermed indtog en central plads i den kollektive identitet. Dette forhold var således formentligt en medvirkende årsag til, at LO stædigt fastholdt kravet om ØD i perioden uanset, hvor dårlige udsigter der end var for forslaget gennemførelse, da der dels ikke var andre målsætninger at opstille som det samlede mål for bevægelsens aktiviteter, og dels fordi ØD inkarnerede Arbejderbevægelsens fundamentale mål.

Ovenstående fremstilling af baggrund og konteksten omkring ØD er selektiv og virkeligheden er mere nuanceret; internt i arbejderbevægelsen er der langt fra enighed om indhold og formål med ØD i samtiden, og ØD forslaget skal tilfredsstille flere dagsordner og interesser³⁷. At gå videre ind i denne diskussion er imidlertid ikke formålstjenligt med henblik på nærværende undersøgelse, nemlig en afdækning af hvordan og i hvilket omfang ØD-kampagnen blev en kamp for den socialdemokratiske arbejder-

Figur 1. Udvalgte forsider fra tema-numre af LO-Bladet og tillæg til Aktuelt om ØD

bevægelses centrale målsætning om en demokratisering af økonomien. For nu kan vi konstatere, at ØD af flere årsager blev den primære målsætning for fagbevægelsen i 1970'erne, som fagbevægelsen, da den først havde gjort emnet til sin primære dagsorden, ikke uden et betydeligt prestige- og identitetstab kunne erstatte med en anden dagsorden.

Kampagnens omfang og gennemslagskraft

At ØD bliver så centralt og synonymt med LO-fagbevægelsen bidrager også til at forklare kampagnens omfang. ØD forslaget forsøgte først fremført i Folketinget i 1973. Efter nederlaget i 1973 iværksætter LO en kampagne for ØD, der med varierende styrke løber frem til 1986, men med særlig intensitet fra 1973-1978. Kampagnen afstedkom et højt aktivitetsniveau. Alene trykning og distribution af pjecer og bøger i flere hundredetusindtals oplag vidner om et stort antal engagerede aktivister. Dertil kom flere temanumre af LO-bladet og tillæg til Aktuelt (se figur 1). AOF udsendte i 1975 en bog om ØD i et første oplag på 10.000

og to studiehæfter i et første oplag på 4.000³⁸. Både bogen og studiehæfterne er udarbejdet til brug

“[...] i studiekredse, på kurser og til selvstudium”³⁹ og har til formål at “[...] sætte yderligere skub i debatten om Økonomisk Demokrati og skabe aktivitet om sagen.”⁴⁰

Dertil kommer uddannelsen af 20 ØD-foredragsholdere, op mod 100 lokale ØD-kampagnegrupper, og endelig en række kongresser over hele landet.⁴¹ Aktivitetsniveauet og engagementet fra græsroddernes side er således betydeligt, hvad vidner om, at fagbevægelsen med en rimelig succes formår at mobilisere sine medlemmer, og at ØD vinder indpas i bevægelsens kollektive identitet og dermed de bevægelsesaktives selvforståelse.

At kampagnen har gennemslagskraft, og at ØD-spørgsmålet er et af tidens centrale emner bakkes op af statistiske kilder. Disse skal læses i lyset af, at ØD aldrig bliver særligt populært i befolkningen og ej heller blandt arbejderne. Det gælder særligt, når der spørges konkret til de af Socialdemokratiet fremsatte forslag (se tabel 2). Når

Tabel 1. Befolkningens kendskab til ØD/OD fra 1973-1987

Relation til LO	1973	1975	1976	1977	1978	1979	1981	1982	1983	1987
Medlem af LO	58%	54%	88%	86%	88%	76%	89%	82%	86%	91%
Ej medlem af LO	52%	51%	81%	77%	86%	77%	85%	83%	85%	88%
Antal besvarelser	4001	1042	1083	1028	910	1034	732	738	1576	649
Forskel i opbakning	6 pp***	3 pp	7 pp***	9 pp***	2 pp	1 pp	4 pp*	1 pp	1 pp	3 pp*

Kilde: Gallups omnibusdata fra 1973-1987 leveret af Dansk Data Arkiv. Egne beregninger.

Noter: * = $p < 0.05$; ** = $p < 0.01$; *** = $p < 0.001$. Signifikanstesten er udført efter følgende formel:

$$Z = \frac{p_1 - p_2}{\sqrt{p_1 \times (1-p_1)/n_1 + p_2 \times (1-p_2)/n_2}} \sim AN(0,1)$$

Tabel 2. Tilslutningen til Socialdemokratiets forslag om økonomisk demokrati blandt arbejdere og lavere funktionærer fordelt efter relation til LO fra 1973 til 1983

Relation til LO	1973	1975	1976	1977	1978	1982	1983
Medlemmer af LO	29%	46%	43%	42%	45%	33%	36%
Ikke-medlemmer af LO	26%	39%	30%	34%	28%	22%	31%
Antal besvarelser	1433	1253	391	190	333	272	658
Forskel i opbakning	3 pp	7 pp**	13 pp**	8 pp	17 pp***	11 pp*	5 pp

Kilde: Gallups omnibusdata fra 1973-1983 leveret af Dansk Data Arkiv. Egne beregninger.

Noter: * = $p < 0.05$; ** = $p < 0.01$; *** = $p < 0.001$. Signifikanstesten er udført efter følgende formel:

$$Z = \frac{p_1 - p_2}{\sqrt{p_1 \times (1-p_1)/n_1 + p_2 \times (1-p_2)/n_2}} \sim AN(0,1)$$

der spørges til selve princippet om ØD, er opbakning noget større, ca. 50 procent blandt arbejderbefolkningen, og forslaget om Overskudsdeling (OD) fra slutningen af 80'erne opnår en meget stor opbakning fra omkring 75 procent af den samlede befolkning til trods for at det konkrete indhold af OD ikke adskiller sig væsentligt fra ØD.⁴²

Her drejer det sig imidlertid om de relative upopulære ØD-forslag fra socialdemokratiet og for at aflæse om kampagnen har gennemslagskraft, må vi lede efter variationer over tid som falder sammen med kam-

pagneaktiviteten. Tabel 1 viser kendskabet til ØD fordelt blandt medlemmer og ikke-medlemmer af LO. Kendskabet til ØD stiger markant fra 1975 til 1976 fra et niveau på 50-60 procent til et niveau på 80-90 procent, og her forbliver det resten af den observerede periode ud. Dette skift falder tidsmæssigt sammen med ØD kampagnens mest intensive periode fra 1973 til 1978, hvor også den mediemæssige opmærksomhed er stor. Af tabel 1 fremgår det også, at der er en tendens til, at kendskabet til ØD, særligt fra 1973-1977, statistisk set er signi-

fikant højere blandt medlemmer af LO end blandt ikke-medlemmer. En oplagt forklaring på denne forskel er, at LO-medlemmer er mere eksponerede for LO og forbundenes information og propaganda om ØD.

Den forklaring synes også meningsfuld, når der i fire ud af syv målepunkter i tabel 2 kan konstateres en statistisk signifikant højere opbakning til Socialdemokratiets ØD forslag blandt arbejdere og lavere funktionærer, der er medlemmer af LO sammenlignet med de arbejdere og lavere funktionærer, der ikke er medlemmer. Her er det værd at bemærke at forskellen i opbakning er stigende i perioden 1973-1978, hvor kampagnen er mest intensiv. Det tyder på at kampagnen har en mobiliserende effekt, som primært gør sig gældende blandt LO-medlemmer, og at det således er lykkedes at tale til bevægelsens kollektive identitet.

Det her præsenterede talmateriale understøtter således hypotesen i den forstand, at det indeholder en række indikationer på, at kampagnen har haft effekt både i den brede befolkning og særligt blandt LO's medlemmer i den kampagne intensive periode 1973-1978.

I det forudgående er det blevet fremført, at ØD trak på den centrale demokratiske og socialistiske målsætning i den socialdemokratiske hoveddramme i en grad, så ØD blev mere eller mindre synonymt med Arbejderbevægelsen politiske mission. Den følgende analyse af ØD-kampagnens oplysningsmaterialer tjener til empirisk at underbygge dette.

Analyse af rammesætningen i LO's oplysningsmaterialer

Analysen af ØD-propagandaens formål er at kortlægge, hvordan LO-fagbevægelsen i ØD-kampagnematerialerne rammesætter sig selv i sit forsøg på at skabe en kollektiv identitet omkring ØD projektet med henblik på at mobilisere støtte blandt lønmodtagerne.

Analysens tager empirisk sit udgangs-

punkt i de materialer LO, og dens associerede organisationer i form af Arbejdernes Oplysningsforbund og Fællesorganisationen (LO og Socialdemokratiets samarbejdsorganisering), udsendte fra slutningen af 1960'erne og frem til fremsættelsen af det sidste forslag om OD fra Socialdemokratiets side i 1985. Dette materiale udgøres af fjorten pjecer og foldere, to bøger, to studiekredshæfter, seks aviser eller avistillæg og en overheadpræsentation til brug ved møder og konferencer om emnet.⁴³

Her vil vi ikke gå ind i en nærmere redegørelse for denne metode, som vi har redegjort for andetsteds.⁴⁴ Ligeledes vil vi heller ikke gennemføre en fuld analyse af det samlede oplysningsmateriale fra kampagnen, da det ganske enkelt vil være for omfangsrigt. I stedet analyserer vi enkelte repræsentative eksempler.⁴⁵

Analysens formål er at afdække, hvordan kampagnen rammesatte ØD og Arbejderbevægelsen, og hvorvidt denne rammesætning med rimelighed kan siges at have haft den resonans i blandt LO-medlemmerne, som det ovenstående præsenterede talmateriale indikerer. Som følge heraf er analysen i sin fremstilling bygget op omkring de tre sæt af faktorer i rammesætningsteorien som redegjort for ovenfor, nemlig *kerne rammesætnings opgaver*, *overbevisningssystemers infrastrukturelle begrænsninger* og *fænomenologiske begrænsninger*.

Vi lægger ud med kerne rammesætnings opgaverne, *diagnose, prognostisering og motivation*: *Diagnosen* er, at det kapitalistiske systems udemokratiske indretning af økonomien skaber ulighed og økonomiske problemer. Pjecen *Økonomisk Demokrati* argumenterer for, at når det angår at sikre investering i arbejdspladser og vækst, er modstanderen “[...] den liberalistiske facon [...]”, hvor man blot lader “[...]”kræfternes frie spil” råde [...]”. Hvad nærdemokratiet angår, er problemet ifølge pjecen kapitalisternes monopol på kontrollen med samfundets kapital:

“Kapitalen er magt i samfundet. Den giver beslutningsret i den enkelte virksomhed, og sin ejer giver den personlig frihed, anseelse og en privilegeret stilling i de fleste af livets forhold.

Selv om vi har lovgivning og regler om samarbejde, ved alle fra deres arbejdsplads, hvor svært det er at få del i beslutningerne og hvor sjældent de tages med på råd i afgørende spørgsmål. Det er ledelsen – ejerne og direktøren – der beslutter og disponerer.”⁴⁶

Prognosticeringen fokuserer først og fremmest på, at ØD vil udbrede ejendomsretten og således skabe lighed og demokrati. Under overskriften “Hvem EJER Danmark – VI skal eje Danmark” indleder LO’s formand Thomas Nielsen en pjece fra 1972 med at konstatere, at den “dårligst lønnede halvdel af skatteyderne ejer kun ca. 2 pct. af formuemassen, mens den rigeste tiendedel ejer over 60 pct. af formuerne i dette land.” for derefter at fastslå, hvad forslaget om ØD går ud på:

“Det er det helt grundlæggende problem, at vi i dag kan konstatere, hvem der ejer Danmark, og derefter fastslår, at vi som lønmodtagere også skal have medejendomsret til det danske erhvervsliv og til de store kapitaler, som er nødvendige for produktionen og beskæftigelsen, og som lønmodtagerne i høj grad er med til at skabe. Under de nuværende forhold er det arbejdsgiverne, der opnår ejendomsretten til denne formue og kapital. Økonomisk demokrati betyder, at lønmodtagerne skal have rimelig andel i denne ejendomsret. [...]”

Økonomisk demokrati betyder lønmodtagerdemokrati!”⁴⁷

Nok vil ØD også bidrage til øget kapitaltilførsel til erhvervslivet, men det centrale er, at man nu bryder med den

“[...] gammeldags metode [...]” der skete ved “[...] en forøgelse af *profitten* [...]. Løsningen må i det moderne samfund blive en anden end den rent kapitalistiske.”

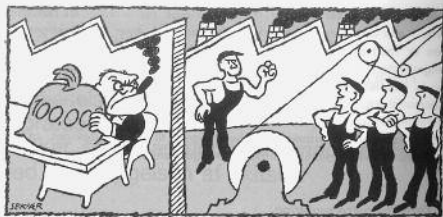
konstaterer hovedarkitekten bag ØD-forslaget og minister i flere socialdemokratiske regeringer, Henry Grünbaum i 1970⁴⁸ (se figur 2). Et opgør med den rene kapitalisme er den primære i prognosticeringen.

Motivationen er arbejderklassens kamp for sin ret til frugten af dens arbejde. Illustrationerne i figur 2 tjener som et godt eksempel. Kapitalisterne er fremstillet som tykke mænd i nålestribede gamacher, cigar, høj hat og hornbriller, vogtende over deres formuer, mens de ondt skuler af de virile arbejdere, der med fremskudt brystkasse og hænderne beslutsomt i siden synes at gøre klar til at kræve deres ret til ejendomsret til og indflydelse på produktionsapparat og kapital. I forlængelse heraf består motivationen i, at ØD vil transformere samfundet i overensstemmelse med socialistiske og demokratiske målsætninger. LO’s ØD-udvalgs rapport til LO’s kongres i 1971 præsenterer ØD som langt mere vidtgående end spørgsmålet om arbejdspladsdemokrati (AD)⁴⁹, der subsumeres under kampen for ØD, fordi “[e]t gennemført økonomisk demokrati ville simpelthen være utænkeligt uden demokrati på arbejdspladsen [...]” og det konstateres at,

“I sin yderste konsekvens indeholder økonomisk demokrati et krav om demokratisk socialisme.”⁵⁰

Motivationen refererer flittigt til de centrale motiver i den socialdemokratiske hoveddramme, men den slår også på jobsikkerhed, bedre arbejdsmiljø og andel i virksomhedens overskud.

Der er god logisk sammenhæng mellem diagnosen, prognosticeringen og motivationen, som på hver sin måde italesætter de centrale antagelser og argumenter i arbejderbevægelsens politiske projekt og således effektivt trækker på den socialdemokratiske hoveddramme. I den forstand må budskabet forventes at tiltale de, der identificerer sig selv som arbejdere og en form for socialisme.

Alle lønmodtagere må informeres om økonomisk demokrati og diskutere det på hver enkelt arbejdsplads.

at fremme de af regeringen og lovgivningsmagten formulerede erhvervspolitiske målsætninger.

at styrke efterlevelsen af den af regeringen og nationalbanken fastlagte pengepolitik, og

at øge indseendet med udførelsen af de offentlige funktioner, lovgivningen pålægger virksomhederne, såsom de kontrolfunktioner, der er tillagt bankerne i medfør af valutalogivningen, samt

at udvide det samfundsmæssige indseende med forsikringssekskabernes virksomhed til at omfatte varetagelsen af forbrugerpolitiske synspunkter ved udformningen af policer og forsikringsbetingelser.

Det nuværende offentlige tilsyn, der udøves af tilsynet med banker og sparekasser samt af forsikringsrådet, vil blive fortsat uændret.

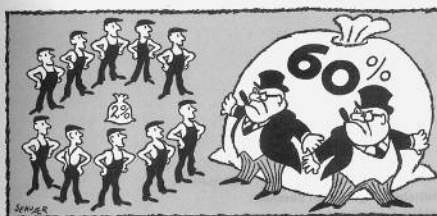
Udpegningen af det offentlige repræsentanter vil ske under hensyntagen til, at de skal have til opgave positivt at varetage offentlige interesser og synspunkter. Udnævnelserne vil ske på åremål, for 4 år ad gangen.

I forhold til vedkommende selskab eller institution får det offentlige repræsentant en stilling, der ganske svarer til den, der indtages af de

14

øvrigt bestyrelsesmedlemmer. D. v. s. at den pågældende virker under det samme ansvar og med de samme pligter og rettigheder, som andre bestyrelsesmedlemmer.

Da det offentlige repræsentant har pligt til i særlig grad at varetage samfundsmæssige interesser, vil handelsministeren ved udnævnelsen og senere kunne præcisere disse over for den pågældende, ligesom denne af egen drift eller efter anmodning vil kunne delagtiggøre ministeren i sine almindelige synspunkter og erfaringer fra sit virke som bestyrelsesmedlem udpeget af handelsministeren.

Halvdelen af skatteyderne ejer 2 pct. af formuen, den rigeste tiendedel af samfundet ejer over 60 pct. af formuen.

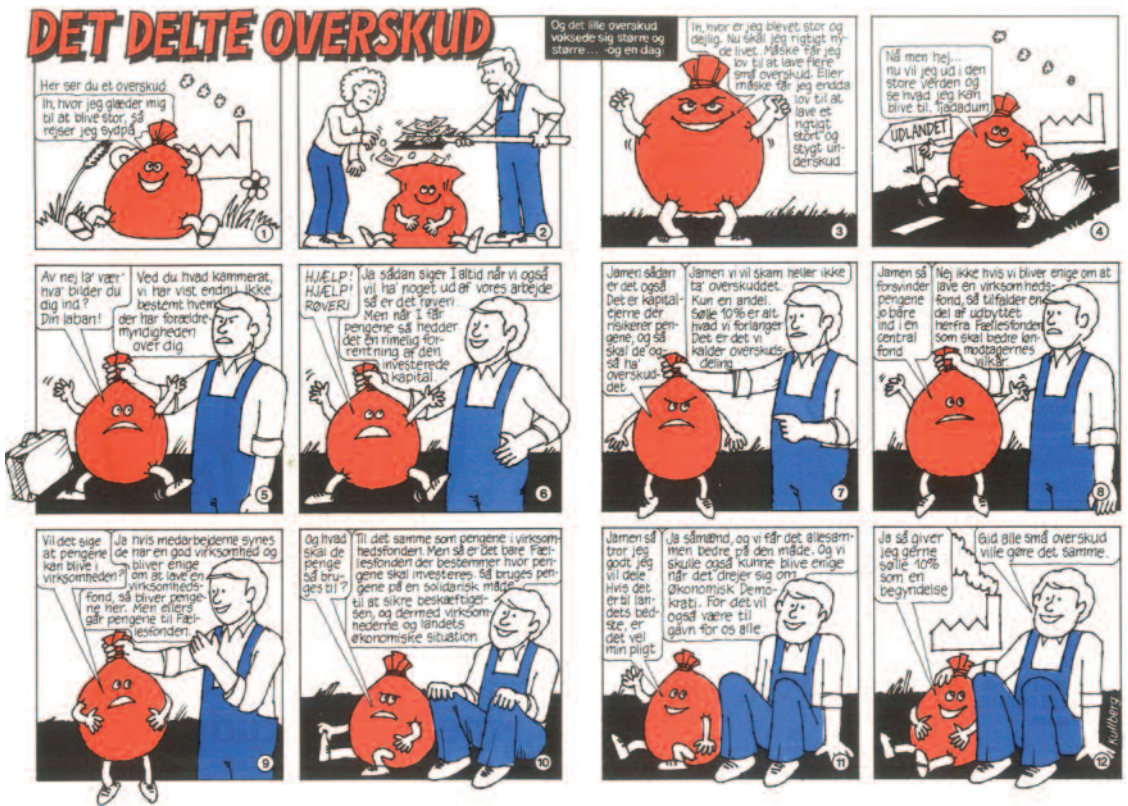
15

Figur 2: Side 14 og 15 i pjecen Økonomisk Demokrati. Et oplæg til debat udsendt af Landsorganisationen i Danmark.

Hvad angår Overbevisningssystemers infrastrukturelle begrænsninger er lighed og demokrati de to centrale og stærkt indbyrdes forbundne værdier i den socialdemokratiske arbejderbevægelses hoveddramme, og indtager i ØD pladsen som de ledende værdier. I kongresudtalelsen fra 1971 er vægten lagt på ØD's lighedsfremmende effekter og det rimelige i, at "[l]ønmodtagerne må kræve andel i kapitaltilvæksten som også de gennem deres arbejdsindsats er med til at skabe."⁵¹ Et andet eksempel er pjecen ØD kort fortalt⁵², der udkom i mere end 200.000 eksemplarer⁵³. Pjecen fremstår som en nøgtern, objektiv gengivelse af ØD-forslaget, hvor fokus er på demokrati- og omfordelingsperspektivet. Ligeledes rammesættes værdierne lighed og demokrati ift. hove-

drammen centralt, når Grünbaum skriver, at den ideologiske målsætning, der motiverer ØD-forslaget, "[...] er så gammel som arbejderbevægelsen selv."⁵⁴ Her gør Grünbaum således ØD til den konkrete manifestation af arbejderbevægelsens historiske opgave.

En mindre klasse-antagonistisk tilgang gør sig gældende i folderen *Overskudsdeling. Din fremtid bliver bedre... -med overskudsdeling!*, der er udformet som en tegneserie (se figur 3), hvor man først ser medarbejderne ved en virksomhed fylde penge i en penge-sæk, der symboliserer et overskud. Efter en del diskussion og uenighed mellem arbejderne og overskuddet om hvem, der egentligt har ejendomsretten, bliver de enige om, at OD er rimeligt og til gavn for alle, og det

Figur 3. Side 2 og 3 fra Folderen Overskudsdeling. Din fremtid bliver bedre... – med overskudsdeling!

antagonistiske forhold mellem arbejde og kapital overkommes. Her ender historien i harmoni i modsætning til arbejderklassens ensidige sejr.

Denne rammesætning placerer fagbevægelsen imellem en klassechauvinistiske og samfundsintegrerende position. Udgangspunktet er arbejderklassens interesse i ØD/OD, men det samfundsintegrerende kommer til udtryk, når ØD/OD's harmoniserende effekt på modsætningsforholdet mellem kapital og arbejde og det gavnlige for hele samfundet i ØD/OD fremhæves (Se f.eks. figur 3 og 5).

Det sidste sæt af faktorer er de fænomenologiske begrænsninger. Rammesætningens empiriske troværdighed angår dokumentation af, at ØD vil have den gavnlige effekt på

samfundsøkonomien, som det hævdes i prognosticeringen. Dette gøres f.eks. i tillægget til Aktuelt fra 1978⁵⁵, der indeholder artikler om ØD's gavnlige virkning i forhold til den økonomiske krise, hvor ØD fremstilles som værende til gavn for ikke kun klassen, men hele samfundet. Argumentationen herfor er ellers først og fremmest af teoretisk karakter, hvor der trækkes kraftigt på de socialistiske teser om kapitalens uansvarlighed.

Den oplevelsesmæssige kommensurabilitet søges opnået ved at koble diagnosen af det samfundsmæssige problem med lønmodtagernes daglige oplevelser og udfordringer, som ØD fremstilles som løsningen på. F.eks. i illustrationen i figur 4, hvor en vred direktør med cigar i munden og en konjunkturtafle i baggrunden, der viser kæmpe

overskud, vredt skuler frem mod lønmodtageren, der i hånden har en fyreseddel “Grundet dårlige konjunkturer...”. Illustrationen er placeret under overskriften “Er det ham der skal bestemme hvordan det skal gå dig og dine børn...?”⁵⁶

Folderne *ØD sikrer din arbejdsplads* og *ØD sikrer nærdemokrati*⁵⁷ argumenterer ligeledes for, hvordan ØD kan bidrage til hhv. en aktiv investeringspolitik, der kan sikre arbejdspladser og give økonomisk vækst på lønmodtagernes præmisser ved at give dem magt over investeringerne og sikre nærdemokrati på den enkelte virksomhed, hvilket vil medføre bedre arbejdsmiljø og tryghed i ansættelsen m.m. Et andet eksempel er LO-bladets særnumre fra 1979 og 1980, der slår på, hvordan ØD sikrer investeringer, vækst og flere arbejdspladser suppleret af historier om hensynsløse virksom-

hedslukninger og det urimelige i en stram indkomstpolitik, der ikke modsvares af ØD.⁵⁸ Budskabet er, at LO's kamp for ØD er retfærdig og i den almindelige lønmodtagers interesse.

Sammenhængen mellem lighed, demokrati, arbejde-kapital modsætningsforholdet, personlig vinding og en aktiv investeringspolitik og dermed sammenblandingen af formålsrationelle og værdirationelle argumenter som det kommer til udtryk i f.eks. figur 5, styrker den oplevelsesmæssige kommensurabilitet. Styrkelsen består i, at ØD, der nemt antager form af et stort ideologisk og uoverskueligt projekt, antager form af løsningen på konkrete, nærværende problemer såsom jobsikkerhed, vilkårlige afskedigelser, dårligt arbejdsmiljø, der må formodes at stå højt på dagsordenen i slutningen af 1970'erne, som var præget af stigende ar-

Figur 4. Pjecen En fremtid med trivsel og tryghed.

Får du en rimelig andel i den kapital, du er med til at skabe?

Har du indflydelse på de bestemmelser, der træffes?

Kan du risikere, at din virksomhed slår porten i, fordi der en overgang er vanskeligheder?

Kan du risikere, at virksomheden 'malkes' istedet for at bygges sundt op på basis af den indtjening, du er med til at skabe?

Outgoing ØD investerer

- ØD er investering i din arbejdsplads gennem arbejdspladsbidrag.
- I den private sektor bliver 2/3 af bidraget i den enkelte virksomhed.
- I den enkelte virksomhed får lønmodtagere modbestemmelse.
- Enhver lønmodtager får fondsbrevise lydende på navn som garanti for ejendomsret til andelen.
- Enhver lønmodtager kan efter syv års forløb have sine penge i fonden.
- Da bidragene kan fratreges i skatten kan de ikke begrunde modregning i lønnen.
- ØD er investering i din fremtid gennem den solidariske lønmodtagerfond.
- ØD sikrer lønmodtagernes penge i tilfælde af virksomhedens fallit.
- Fondens ledelse får et stort flertal af lønmodtagerrepræsentanter.
- Opå udenlandske (multinationale) foretagender i Danmark skal betale bidrag til fonden.
- Bidragene vil ikke belaste virksomhedens likviditet – tværtimod tilføre kapital.
- Den sikrer investeringer i erhvervslivet, der skaber beskæftigelse.

ØD giver værdiansvarlighed
ØD giver et større udbud af besættelse

Vil du vide mere, kan følgende materiale bestilles hos
 LO, Rosenørns Allé 14, 1970 København V, (lf. 01-35-35-4)

ØD-week-end mappe kr. 8,00 - antal eksemplarer _____
 ØD-pjece kr. 1,00 - antal eksemplarer _____
 ØD-bogen kr. 12,00 - antal eksemplarer _____
 ØD-studietekniskhæfte 1 kr. 5,00 - antal eksemplarer _____
 ØD-studietekniskhæfte 2 kr. 5,00 - antal eksemplarer _____

sendes til:
 Navn _____
 Adresse _____

LO-FO 12.12.2012 11:58:35

Er der økonomisk solidaritet på din arbejdsplads?

ØD giver mere magt i samfundet, og den giver magt i den enkelte virksomhed. Den enkelte lønmodtager har langt mere magt til i særlig grad at påvirke samfundet. Den politiske magt er ganske vist sprejdt ud til millioner, men den økonomiske magt er samlet hos få titusinde. Det nuværende systems største uoverførlighed består i, at det, der ved års indløst er skabt af de mange, ejes af de få - og at disse få optræder til at bestemme over alle de andre.

ØD giver mere magt i virksomhederne og giver mere magt i den enkelte virksomhed. Kapitalgiverne har afgørende betydning i afgørelser om virksomheders skæbne - Schous fabrikker, Hollands Fabrikker og Tøjfabrikkerne er blot enkelte eksempler på en del, der har løst penge ud til mange års overskud, får besked på, at de godt kan lukke arbejdspladsen. De store banker og en lille kreds af personer har afgørende indflydelse på hele erhvervslivet - magten er koncentreret og beslutningerne i toppen følger ud i de mindste virksomheder. Skal det være muligt for lønmodtagerne at handle og med kapitalen magt, er det nødvendigt de i fællesskab udnytter magten over den kapital, de ejer.

ØD giver mere magt i virksomhederne og giver mere magt i den enkelte virksomhed. Nye midler skal tages i anvendelse, hvis det skal være muligt for lønmodtagerne at opnå deres andel i en ny og retfærdigere fordelingssituation. Derfor har Fagbevægelsen og Socialdemokratiet foreslået økonomisk demokrati (ØD) med en solidarisk lønmodtagerfond.

ØD giver mere magt i virksomhederne og giver mere magt i den enkelte virksomhed. Fagbevægelsen og LO's forslag om økonomisk demokrati tager sigte på at sikre lønmodtagernes ejendomme - modbestemmelse - modindflydelse i virksomhederne samt opnå en mere ligelig og retfærdig fordeling af indkomsterne og de fælles skatte fornuft.

ØD giver mere magt i virksomhederne og giver mere magt i den enkelte virksomhed. Hvordan? Ved at oprette Lønmodtagernes Investering- og Udlystefond, hvis midler gøres som ansvarlig kapital, der sikrer de ansatte modbestemmelse på deres arbejdsplads.

ØD giver mere magt i virksomhederne og giver mere magt i den enkelte virksomhed. Hvem skal betale pengene? Det skal alle arbejdspladsprivatiserede virksomheder - uanset de beskæftiger ATP-bemærkede lønmodtagere. Det første år udgår bidraget 5% af den årlige arbejdsplads lønsum og bidraget stiger til det udgør 5% af den årlige lønsum. Desuden skal virksomhedens bidrag med en andel af deres overskud.

ØD giver mere magt i virksomhederne og giver mere magt i den enkelte virksomhed. Det gør lønmodtagere. Alle lønmodtagere får lige stor andel af virksomhedens indkomst - altså får specialarbejdere og kompetenceansatte samme andel som direktøren og departerementschefen. Hver lønmodtager får udvalgt et fondsbrev, der er henholds garanti for og bevist på en personlig ejendomsret til en andel af fonden. Fondsbrevet udstedes på navn.

ØD giver mere magt i virksomhederne og giver mere magt i den enkelte virksomhed. Den solidariske lønmodtagerfond har som opgave at være sikkerhedsnet for lønmodtagerne i sådanne situationer, hvor deres virksomhed skulle gå fallit. Borgerlige foretag om „modarbejdsstruktur“ og andre ordninger, såsom kompetencetiltag om den enkelte virksomhed, vil i sådanne tilfælde privatisere lønmodtagernes penge. ØD-fondslagen sikrer gennem fonden, at lønmodtagere leverer sine penge via fondsbrevet.

ØD giver mere magt i virksomhederne og giver mere magt i den enkelte virksomhed. Fondens leder af et repræsentantskab, en bestyrelse og en direktion. Men det skal ikke overlades en ny styre administration på herrens - man betyder ATP-administratoren. Repræsentantskabet består af 120 medlemmer, hvoraf de

ØD giver mere magt i virksomhederne og giver mere magt i den enkelte virksomhed. 80 skal repræsentere lønmodtagere, mens de 40 udgøres af arbejdsledelsen. Af LO's 40 repræsentanter vælges 30 lokalt gennem ansættelsesrepræsentationer, med 2 fra hvert amt.

ØD giver mere magt i virksomhederne og giver mere magt i den enkelte virksomhed. Lokale lønmodtagere vælger ansættelsesrepræsentant, der er rådgiver ved anbringelse af fondens kapital. Fondens rådgiver over den ene tredjedel af bidragene fra aktionærskaber samt bidraget fra de helt små private virksomheder og fra offentlige virksomheder. Disse penge skal i videst muligt omfang anbringes aktivt i erhvervslivet, så de giver direkte indflydelse til de ansatte. Kan det af midlerne vil efterhånden blive udbetalt til ejere af fondsbrev - lønmodtagere, 2/3 af aktionærskabernes bidrag forbliver i virksomhederne og disse penge har fonden ingen bestemmelse over. Hver bliver den lokale afgørelse bestemmende.

ØD giver mere magt i virksomhederne og giver mere magt i den enkelte virksomhed. De gamle 40 ansættelsesrepræsentanter - så de gamle repræsentanter og i parterne - med

Figur 5. Pjecen Er der økonomisk solidaritet på din arbejdsplads?

bejdsløshed og en fortsat rationalisering af produktionen. Dermed bliver ØD og LO også gjort attraktive og relevante for lønmodtagere, der ikke går så meget op i realiseringen af den demokratiske socialisme, men i højere grad er optagede af nære problemstillinger.

Opsamling

Rammesætningens modstilling af lønmodtagere overfor kapital, krav om omfordeling af ejendom og indkomst, målet om demokratisering af økonomien, ønsket om lønmodtagernes øgede indflydelse på deres egen arbejdsplads og arbejdsituation

ræsonnerer alle med den socialdemokratiske hoveddramme. Samtidigt understreges ØD som det socialdemokratiske hjerteblod og som kernen i Arbejderbevægelsens historiske projekt. LO søger således med rammesætningen at overføre den socialdemokratiske hoveddrammes overbevisningskraft til ØD ved netop at understrege de to tings uadskillelighed i den forstand, at de er to sider af samme sag. Samtidigt bliver ØD også præsenteret som et redskab til at løse de økonomiske og arbejdsmarkedspolitiske udfordringer, Danmark og danske lønmodtagere stod overfor i 1970'erne. Dermed formår rammesætningen at forbinde de store værdier, ideologiske slagord og analyser, den historiske fortælling og det socialdemokratiske arvegods med de jordnære, hverdagslige og umiddelbare udfordringer. Dette har formentligt været afgørende for, at ØD for alvor har kunnet få tag i LO og Socialdemokratiets græsrodde og tillidsfolk, og ikke kun er forblevet en akademisk øvelse for bevægelsens ideologer.

Vi får således fra analysen en bestyrkelse af antagelsen om, at ØD-kampagnen satte Arbejderbevægelsens centrale ideologiske målsætninger på spil, og at ØD i en længere periode i 70'erne og ind 80'erne blev synonymt med særligt LO men også den samlede socialdemokratiske arbejderbevægelses politiske projekt og berettigelse.

Hinsides ØD – hinsides målet om socialistisk demokrati

Til trods for kampagnens relative succes bliver ØD som et politisk projekt om demokrati og omfordeling aldrig til noget, men som et finanspolitisk instrument kan ØD siges at genopstå i form af arbejdsmarkedets pensionsfonde i slutningen af 1980'erne. Ellers synes ØD/OD opgivet omkring 1986, hvor et forslag om Overskudsdeling for sidste gang fremføres af Socialdemokratiet og LO. Op igennem 1990'erne forsvinder ØD fuldstændigt fra den Socialdemokratiske dagsorden og overlever kun i regi

af Socialistisk Folkeparti, hvor det også i dag må konstateres at være gået i glemmebogen.

Selvom LO aldrig formelt opgiver tanken⁵⁹ spiller ØD ingen rolle i organisationens reelle virke siden midten af 1980'erne. I stedet kaster LO sig ud i et nyt projekt i starten af 1990'erne, Det Udviklende Arbejde (DUA), der her skal illustrere forandringen af Arbejderbevægelsens rammesætning, der i sin nye form tager et helt andet udgangspunkt end den klassiske socialistiske og demokratiske hoveddramme, der blev grundlagt omkring det forrige århundredeskifte.

Det centrale budskab i DUA er, at man fra kun at føre faglig politik ud fra en kollektivistisk tilgang i stigende grad skal tage udgangspunkt i den enkeltes muligheder, hvilket udtrykkes klart i følgende sætning:

“Fagbevægelsen må derfor orientere sig mod nye mål, der sikrer, at medlemmernes interesser varetages ud fra en kollektiv synsvinkel, samtidigt med at medlemmerne sikres øgede individuelle udfoldelsesmuligheder på arbejdet – og i livet.”⁶⁰

Diagnosen er, at fagbevægelsen i højere grad skal kunne balancere det kollektivistiske med det individualistiske, og målet er interessevaretagelse. Hvad disse interesser og dermed fagbevægelsens faglige arbejde har som mål, er i DUA formuleret således:

“Alle disse forhold gør, at det er nødvendigt for fagbevægelsen at ændre selve kernen i det faglige arbejde. Den centrale regulering af løn, beskæftigelse og arbejdstid bør erstattes af en faglig politik med det udviklende arbejde i centrum.[...] [N]u skal løn og beskæftigelse sikres gennem en solidarisk, faglig politik for det udviklende arbejde. En sådan faglig politik kan være med til at skabe både en forbedret konkurrenceevne og en solidarisk politik for det udviklende arbejde.”⁶¹

Der sker således en ændring af rammen for

det fagpolitiske arbejde. Løn og beskæftigelse er ikke længere det centrale, selvom formuleringen ikke er entydig. I stedet er “det udviklende arbejde” og “forbedret konkurrenceevne” i centrum. Her har vi at gøre med en betragtelig ramme udvidelse af målsætningerne for det faglige arbejde. Hvad “det udviklende arbejde” egentligt består i, konkretiseres ikke videre, og det er med vilje. DUA har nemlig ikke nogen iboende succeskriterier. Der står således:

“Dermed er det udviklende arbejde ikke en tilstand, der kan nås, men et mål, som vi bliver ved med at stræbe henimod.”⁶²

Citatet viser, hvordan den nye ramme eksplicit ikke opstiller nogen konkrete mål for bevægelsen, som der kan mobiliseres og opbygges en kollektiv identitet i forhold til. Samtidigt opløses modsætningen mellem lønmodtager og arbejdsgiver delvist. Det kommer f.eks. til udtryk i skrivelsen “Styrk tillidsrepræsentanten” fra 1998:

“Løn – og arbejdsvilkår er langt bedre i dagens velfærdssamfund. Derfor betragtes arbejdsgiveren heller ikke længere som en fjende, der groft udnytter arbejdskraften. [...] Med de generelle forbedringer af vilkårene på arbejdsmarkedet og udviklingen af velfærdssamfundet, er tidligere tiders snævre materielle krav såsom bedre løn, kortere arbejdstid og ferie ikke længere dominerende. Nye krav er kommet til. I dag er medlemmerne således orienteret mod områder som arbejdsmiljø, det ydre miljø, uddannelse og ikke mindst et mere indholdsrigt og personligt udviklende arbejde. Arbejdet er ikke længere blot et nødvendigt onde for at tjene til livets ophold. I dag handler arbejdet også om socialt samvær og personlig udvikling. Det er blandt andet også i det lys, man skal se fagbevægelsens satsning på Det Udviklende Arbejde som en strategi, der kan bære ind i næste århundrede.”⁶³

Her markerer DUA flere radikale brud med den hidtidige rammesætning. Først og frem-

mest opløses konflikten mellem ledelse og medarbejder delvist, grænsen mellem et *os* og *dem* er umulig at drage, da der ikke kan identificeres et *dem*, da arbejdsgiveren nu er en samarbejdspartner. Samtidigt bliver velfærdsstaten gjort til det naturlige udgangspunkt for det politiske projekt som fagbevægelsen fremover skal forholde sig til. Væk er modsætninger mellem arbejdere og kapitalister, og visioner om demokratisk kontrol med økonomien og omfordeling af ejendom og goder er nu blevet sekundære, da status quo i velfærdssamfundet betragtes som acceptable.

Afslutning

DUA er en radikalt anderledes rammesætning af Arbejderbevægelsen, som refererer til et helt andet udgangspunkt, nemlig forestillingen velfærdstaten og dens høje og relativt ligeligt fordelte velstandsniveau, der synes at gøre det ud for de nye centrale værdier i den socialdemokratiske hoveddramme. DUA lanceres i 1991, og det slående er at så relativt kort tid efter, at ØD var fagbevægelsens altdominerende dagsorden, er de værdier og ideologiske fikspunkter som karakteriserede tanken om en demokratisering af økonomien fuldstændigt fraværende.

Det er imidlertid ikke overraskende, hvis vi ser det i rammesætningsteoretisk perspektiv. Meget tyder på, at ØDs forlis betød, at den hidtidige hoveddramme med sit grundlag i en fortolkning af arbejderbevægelsen omkring anno 1900 ganske enkelt brød sammen. De centrale værdier og politiske målsætninger mistede deres rammersonans udadtil i befolkningen, der mistede tillid til, at projektet realistisk set kunne gennemføres og dermed være en realistisk løsning på de udfordringer, som lønmodtagerne oplevede i dagligdagen. Men også indadtil i bevægelsen er det sandsynligt, at sammenbruddet fik konsekvenser, hvor de kræfter, der ønskede omfordeling og demokratisering havde haft deres chance og nu måtte vige for de kræfter, der fokuserede på

vækst og udvidelse og udvikling af velfærdsstaten og dens institutioner. De nye generationer af politisk aktive betragtede ØD og dets værdier og principper som noget utopisk og radikalt, tidstypisk for 1970'erne, som man aldrig skulle have kastet sig ud i.

ØD-nederlaget var naturligvis ikke den eneste og formentligt heller ikke den primære faktor, når vi skal forklare det politiske skifte, vi kan observere fra venstredrejningen i 1970'erne⁶⁴ til 1990'ernes mere pragmatisk og ideologisk afdæmpede arbejderbevægelse⁶⁵. Opløsningen af den klassebaserede arbejderkultur som følge af arbejderbevægelsens civilsamfunds erosion, udflytningen fra byernes arbejderkvarterer til parcelhusene i forstæderne,⁶⁶ det forhøjede uddannelsesniveau, der gjorde arbejderne til funktionærer samt tilbagegangen i industriarbejdernes andel af den samlede lønmodtagermasse⁶⁷ er uden tvivl vigtige betingende årsager til det observerede politiske skifte. Den internationale neoliberale bølge anført af Thatcher og Reagan spillede også en rolle i form af en øget liberalisering af økonomien i 1980'erne og New Public Managements indtog i den offentlige sektor, ændrede det økonomiske og strukturelle udgangspunkt for Arbejderbevægelsens politik⁶⁸. Endelig må murens fald og Sovjetunionens sammenbrud nævnes som faktorer, der svækkede venstrefløjen til venstre for Socialdemokratiet og givetvis også som symbol på, at en anden orden end den privatkapitalistiske var mulig, betød noget for den socialdemokratiske arbejderbevægelse.

ØD-nederlagets betydning for Arbejderbevægelsens politiske udvikling skal forstås i samspil med disse faktorer og som en først og fremmest psykologisk og ideologisk faktor. Betraget således er det ikke en usandsynlig hypotese, at ØD i sin form af et historisk *nederlag* fik betydning for Arbejderbevægelsens politiske og idemæssige udvikling i den forstand, at skiftet i både rammesætning og det politiske projekts indhold, hvor det gamle demokratiske og socialisti-

ske arvegods stort set klinisk fjernes, blev mere abrupt og radikalt, end hvad ellers ville have været tilfældet. Hypotesen, der her er fremlagt og udforsket er således, at historien om ØD ikke blot handler om et storstilet, ambitiøst men fejlslagent reformprogram, men også er historien om begivenheder, der har været skelsættende for Arbejderbevægelsens udvikling og politiske agens, da nederlaget formentligt medvirkede til, at man i årene efter, når man skulle takle de nye udfordringer, gik i andre retninger, end de som et udgangspunkt i det demokratiske og socialistiske arvegods kunne have anvist.

Noter

1. Artiklen er skrevet på baggrund af forfatternes speciale: Jonas Toubøl & Jonas K. Gielfeldt, *Nødvendigheden af den politisk engagerende fagbevægelse, en analyse af værdimæssige forholds betydning for lønmodtagernes kollektive organiserings for og nu*. Sociologisk Institut, Københavns Universitet, 2011.
2. OD var en udvandet og mere individualistisk udgave af ØD, der ikke desto mindre hvad angår de grundlæggende principper og hensigter ikke adskilte sig nævneværdigt fra ØD.
3. Udover Niels Dalgaard, *Ved demokratiets grænse – demokratisering af arbejdslivet i Danmark*. Ringkøbing: Selskab til Forskning i Arbejderbevægelsens Historie, 1995, der også beskæftiger sig med Arbejderbevægelsens tidligere demokratiseringsforsøg, findes der ingen større systematiske behandlinger af ØD til vores kendskab.
4. John Kelly, *Rethinking Industrial Relations*. London: Routledge, 1998; Doug McAdam, *Political Process and the Development of Black Insurgency, 1930-1970*. Chicago: The University of Chicago Press, 1999; Doug McAdam, Sidney Tarrow & Charles Tilly, "Toward an Integrated Perspective on Social Movements and Revolutions" in, Mark Irving Lichbach & Alan S. Zuckerman (ed.): *Comparative Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997; Charles Tilly, "To Explain Political Processes" in, *American Journal of Sociology*. Vol. 100(6), 1995, pp. 1594-1610; Sidney Tarrow, "Mentalities, Political Culture, and Collective Action Frames: Constructing Meaning through Action"

- in, Carol McClurg Mueller & Aldon D. Morris (ed.): *Frontiers in Social Movement Theory*. New Haven: Yale University Press, 1992.
5. William A. Gamson, "The Social Psychology of Collective Action" in, Carol McClurg Mueller & Aldon D. Morris (ed.): *Frontiers in Social Movement Theory*. New Haven: Yale University Press, 1992, ss. 56ff.
6. Verta Taylor & Nancy E. Whittier, "Collective Identity in Social Movement Communities: Lesbian Feminist Mobilization" in, Carol McClurg Mueller & Aldon D. Morris (ed.): *Frontiers in Social Movement Theory*. New Haven: Yale University Press, 1992, s. 105.
7. David A. Snow, E. Burke Rochford, Steven K. Worden and Robert D. Benford, "Frame Alignment Processes, Micromobilization and Movement Participation" in, *American Sociological Review*. Vol. 51, 1986, pp. 464-481; David A. Snow & Robert D. Benford, "Ideology, Frame Resonance, and Participant Mobilization" in, *International Social Movement Research*. Vol. 1, 1988, pp. 197-217; David A. Snow & Robert D. Benford, "Master Frames and Cycles of Protest" in, Carol McClurg Mueller & Aldon D. Morris (ed.): *Frontiers in Social Movement Theory*. New Haven: Yale University Press, 1992.
8. Snow & Benford, 1988, op.cit., s.198.
9. Ibid., s.197f.
10. Snow & Benford, 1992, op.cit., s. 137.
11. Snow & Benford opererer også med et fjerde sæt, der angår et cyklisk element i protesterne som vi imidlertid vil udelade at beskæftige os med her, da det ikke bidrager afgørende til at belyse processen, hvormed kollektiv identitet skabes og kollektiv handling opstår (Snow & Benford, 1988, op.cit., s. 211ff; Snow & Benford, 1992, op.cit.).
12. Oprindeligt engelsk: *Frame alignment*: "By *frame alignment*, we refer to the linkage of individual and SMO [Social Movement Organization] interpretive orientations, such that some set of individual interests, values and beliefs and SMO activities, goals, and ideology are congruent and complementary." (Snow et al., 1986, op.cit., s. 464).
13. Snow et al., 1986, op.cit.
14. Snow & Benford, 1988, op.cit., s. 199ff.
15. Ibid., s. 204
16. Snow et. al. 1986, op.cit., s. 472f.
17. Snow et al. forklarer *frame extension* således: "The program and values that some SMOs promote may not be rooted in existing sentiments or adherent pools, or may appear to have little if any bearing on the life situations and interests of potential adherents. When such is the case, an SMO may have to extend the boundaries of its primary framework so as to encompass interests of points of view that are incidental to its primary objectives but of considerable salience to potential adherents." Snow et al., 1986, op.cit., s. 472.
18. Snow & Benford, 1988, op.cit., s. 207ff
19. Thomas S. Kuhn, *Videnskabens revolutioner*, 2. udg. København, Fremad, 1995.
20. Sarah Babb, "'A True American System of Finance': Frame Resonance in the U.S. Labor Movement, 1866-1886" in, *American Sociological Review*. Vol. 61, pp. 1033-1052, 1996, s. 1034
21. Lars K. Christensen, Søren Kolstrup og Anette Eklund Hansen, *Arbejdernes Historie i Danmark 1800-2000*. København: Selskabet til Forskning i Arbejderbevægelsens Historie, 2007, s. 41; Knud Knudsen, *Dansk fagbevægelses historie frem til 1950*. Viborg: Selskabet til Forskning i Arbejderbevægelsens Historie, 2011, s. 55f.
22. J. Jensen & C. M. Olsen, *Oversigt over Fagforeningsbevægelsen i Danmark i Tiden fra 1871 til 1900*. København: Forretningsudvalget for De Samvirkende Fagforbund i Danmark, 1901, s. 4f.
23. Klausen, Kurt Klaudi, "Industrielle konflikter" i Flemming Mikkelsen (red.): *Protest og oprør. Kollektive aktioner i Danmark 1700-1985*. Århus: Modtryk, 1986, s. 136.
24. DsF, *Lov for De samvirkende Fagforbund i Danmark*. Vedtaget 10. april 1922.
25. LO, *Love for Landsorganisationen i Danmark*, 1971a.
26. Louis Pio, *Erindringer fra Redaktionskontoret og Fængslet*. København: S. Larsen, 1877, s. 35f.
27. Henry Bruun, *Den Faglige Arbejderbevægelse i Danmark Indtil Aar 1900*. København: Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, 1938, s. 62f.
28. Niels Finn Christiansen & Morten Thing, "Fagbevægelsen som demokratisk folkebevægelse" i, *Arbejderhistorie*. 1997(4):7-12.
29. Christensen et al., 2007, op.cit., s. 133, 155, 222, 256, 274, 288, 302f; Claus Bryld, "Arbejderbevægelsen og demokrati – idé og praksis" i, *Arbejdernes Historie i Danmark 1800-2000*. København: Selskabet til Forskning i Arbejderbevægelsens Historie, 2007, s. 389ff; Jesper Due & Jørgen Steen Madsen, *Septemberforliget og den danske model. Baggrund, indhold og udvikling 1899-1999*. København: Landsorganisationen i Danmark og Dansk Arbejdsgiverforening, 1999, s. 46; Henning Tjørnehøj, *Fremad og atter fremad...* Viborg: LO, Landsorganisationen i Danmark, 1998, s. 220, 258, 560f, 659f; Dalgaard, 1995, op.cit., s. 144f, 255f.
30. Flemming Mikkelsen, *Arbejdskonflikter i Skandinavien 1848-1980*. Odense: Odense Universitetsforlag, 1992, s. 245f. I perioden 1969-1979 er ca. 1/3 af de fremførte strejkekrav relateret til arbejds-

gavernes ret til at lede og fordel arbejdet, hvad kunne være relateret til demokratisering af arbejdsplads og økonomi (Mikkelsen, 1992, op.cit., s. 337). Det giver anledning til at spekulere i, hvorvidt en interaktionseffekt imellem den demokratiseringsdagsorden og kampagne, som LO-fagbevægelsen stod i spidsen for, og den, af de økonomiske konjunkturer og den førte økonomiske politik udløste, strejkebølge fra 1968-1980, gør sig gældende (Ibid., s. 328, Flemming Mikkelsen, "Kollektive aktioner og politiske bevægelser i Danmark efter Anden Verdenskrig" i, Flemming Mikkelsen (red.): *Bevægelser i demokrati. Foreninger og kollektive aktioner i Danmark*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2002, s. 51.

Se også Flemming Mikkelsens essay "Demokrati i arbejdslivet set i et historisk-sociologisk perspektiv" i, *Arbejderhistorie*. 2011(3): 81-99 for en analyse af fagoppositionens rolle i forhold til at få sat arbejdsplads- og økonomisk demokrati på dagsordenen igennem historien.

31. Anette Eklund, "LO 1960-1980" i, Henning Grelle (red.): *I takt med tiden – LOs historie 1960-1997*. København: Forlagt Fremad, 1998, s. 17f.

32. Dalgaard, 1995, op.cit., s. 145ff.

33. Ibid., s. 143.

34. Ibid., s. 157ff.

35. Ibid., s. 40f, 98f

36. Ibid., s. 62ff.

37. Hovedskellet går mellem den særligt i Socialdemokratiet udbredte *produktionslinje*, der bl.a. tæller J.O. Krag, og forfatter til det første konkrete ØD-forslag Viggo Kampmann (Kampmann 1969). Tilhængere af denne linje mener at arbejderklassens materielle frigørelse først og fremmest skal sikres gennem vækst, hvad ØD som finanspolitisk instrument kan bidrage til (Thomas Clausen, *Fra ØD til OD og ud – en politisk og økonomisk analyse af debatten om økonomisk demokrati mellem 1969 og 1987*. Specialeafhandling i historie ved Saxo Institutet, Københavns Universitet, 2010, s. 30f). Her overfor står *omfordelingslinjen*, som blandt andre tegnes af hovedforfatter til LOs forslag om økonomisk demokrati Henry Grünbaum, der mere ligger vægten på omfordeling af materielle goder såvel som af magten, og ser det som hovedformålet med ØD (Eklund 1998:16f; Grünbaum i Kirsten Bregm, *ØD/OD – 80'ernes reform – Socialdemokratiets og fagbevægelsens ØD-strategi belyst ved interview med en række nøglepersoner*. Roskilde: Forlaget Samfundsøkonomi og Planlægning, 1986, s. 55ff, 70).

38. AOF, *ØD/Økonomisk demokrati*. København: Arbejderbevægelsens Oplysningsforbunds Forlag, 1975a; AOF, *Studiekredshefte 1 om Økonomisk Demokrati*. København: Arbejderbevægelsens Oplys-

ningsforbunds Forlag, 1975b; AOF, *Studiekredshefte 2 om Økonomisk Demokrati*. København: Arbejderbevægelsens Oplysningsforbunds Forlag, 1975c.

39. AOF, 1975a, op.cit., s. 5

40. AOF, 1975b, op.cit., s. 5

41. Kim Kjærgård Jensen & Hagbard Nielsen, *Socialdemokratiets og LO's bestræbelser for at gennemføre økonomisk demokrati i Danmark 1968-1980*. Speciale afhandling, 1982, s. 68f, 100; Jørgen Freddy Hansen, "Økonomisk demokrati" i, Henning Grelle (red.): *I takt med tiden – LOs historie 1960-1997*. København: Forlagt Fremad, 1998, s. 499f.

42. For dokumentation og en mere udførlig statistisk analyse af befolkningens holdning til ØD i perioden se Toubøl & Gielfeldt, 2011, op.cit., s. 68ff.

43. I nedenstående tabel er anført det samlede analyserede kampagnemateriale udgivet af Landsorganisationen i Danmark, Arbejderbevægelsens Oplysningsforbund, Aktuelt, Arbejderbevægelsens Informationscentral, Landsorganisationen og Fællesorganisationen. Dette udvalg dækker over en række fravalg af mulig empiri, der må omtales. For det første er kommunikationen til lønmodtagerne via den offentlige debat i dagspressen, radio, tv og offentlige debatmøder fravalgt. Udover at en sådan analyse ville være endog meget omfangsrig, må det tilføjes, at LO i disse sammenhænge, på trods af ydre faktorer som journalisters spørgsmål, modstandernes argumenter osv., som kan siges at virke forstyrrende, antageligvis har tilstræbt at argumentere og rammesætte sagen på samme vis, som det kommer til udtryk, i de her behandlede materialer.

Et andet fravalg er de enkelte fagforbunds materialer om emnet. F.eks. havde Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund sit eget forslag til ØD, som på afgørende punkter er i modstrid med de principper, LO's forslag bygger på. Derfor kan man med en hvis rimelighed forestille sig, at forbundet, og for den sags skyld også andre forbund, i sin kommunikation om ØD til medlemmer og i offentligheden har udtrykt egne dagsordner, og dermed rammesat spørgsmålet anderledes end LO. Herimod kan indvendes, at ØD var et projekt, som først og fremmest blev forbundet med LO, og hovedforslaget kom fra LO's side, og det derfor formentligt er begrænset, hvor megen "støj" forbundene har forårsaget.

Indsæt tabellen "Analyserede kilder fra LO's kampagne for økonomisk demokrati" HAR JEG FÅET DEN???? (Anne)

44. Metodisk er vi inspirerede af Norman Faircloughs kritiske diskursanalyse som udfoldet i Norman Fairclough, "En social teori om diskurs" i, (red.) Elisabeth Halskov Jensen: *Norman Fairclough. Kritisk diskursanalyse*. København: Hans Reitzels Forlag, 2010a; Norman Fairclough, "Kritisk diskursanalyse som samfundsvidenskabelig metode" i, (red.) Elisabeth Halskov Jensen: *Norman Fairclough. Kritisk diskursanalyse*. København: Hans Reitzels Forlag, 2010b. Se også Toubøl & Gielfeldt, 2011, op.cit., s. 52ff, for en uddybning af de metodiske valg.
45. For en udførlig analyse, se Ibid., s. 57ff.
46. LO-FO b, ØD sikrer nærdemokrati. *Landsorganisationen – Fællesorganisationen*.
47. Thomas Nielsen i LO, Økonomisk demokrati – lønmodtagerdemokrati. *Landsorganisationen i Danmark*, 1972, s. 1.
48. Henry Grünbaum, *Økonomisk demokrati. Et oplæg til debat udsendt af Landsorganisationen i Danmark*, 1970, s. 8.
49. AD dækker over en række forslag om demokratisering af produktionsprocessen og styringen af arbejdspladsen fremført af fagbevægelsen i 1960'erne som modtræk mod nedslidningen og utilfredsheden blandt arbejderne som følge af rationaliseringen af produktionen og det opskruede arbejds-tempo.
50. Henry Grünbaum & LO's udvalg om Økonomisk Demokrati, Økonomisk Demokrati. Rapport til LO's kongres 1971 fra udvalget om økonomisk demokrati. *Landsorganisationen i Danmark*, 1971, s. 10.
51. LO, *Fagligt nyt. Maj 1971. Økonomisk demokrati*. Udtalelse fra LO kongressen. Arbejderbevægelsens Informations Central, 1971b.
52. LO, *ØD kort fortalt*. Landsorganisationen i Danmark, 1977.
53. Hansen, 1998, op.cit., s. 499
54. Grünbaum, 1970, op.cit., s. 5.
55. Aktuelt, *Aktuelt om ØD, tillæg til a-pressen den 8. september 1978*. Aktuelt, 1978, s. 8f, 16f
56. LO, *En fremtid med trivsel og tryghed*. Landsorganisationen i Danmark, 1979
57. LO-FO a, *ØD sikrer din arbejdsplads*. Landsorganisationen – Fællesorganisationen; LO-FO b, op.cit.
58. LO-bladet, *Særtryk af LO-bladets temsider om økonomisk demokrati*. Landsorganisationen i Danmark, 1979, s. 2f, 4; LO-bladet, *LO-bladet november 1980*. Landsorganisationen i Danmark, 1980s. 1, 2f.
59. I LO's nuværende værdigrundlag findes en formulering der kan fortolkes som at Økonomisk Demokrati i en eller anden form stadig er en målsætning. LO skriver således: "Vi arbejder for sikring af lønmodtagernes medindflydelse og medbestemmelse og dermed en demokratisering af det økonomiske liv." LO, *Værdigrundlag, Fagpolitisk grundlag & Love*. Silkeborg: LO, Landsorganisationen i Danmark, 2009, s. 6.
60. LO, *Idé-oplæg. Det udviklende arbejde*. København: Landsorganisationen i Danmark, 1991, s. 5.
61. Ibid., s. 22f.
62. Ibid., s. 4.
63. LO, *Styrk tillidsrepræsentanten. Debat oplæg*. København: Landsorganisationen i Danmark, 1998, s. 5.
64. Knud Knudsen, Hanne Caspersen og Vagn Oluf Nielsen, *Kampen for en bedre tilværelse – Arbejdernes historie i Danmark fra 1800-tallet til 1990*. København: Selskabet til Forskning i Arbejderbevægelsens Historie, 1991, s. 328ff.
65. Christensen et al., 2007, op.cit., s. 316ff.
66. Morten Thing, "Arbejderkultur – noget man er, eller noget man får?" i *Arbejdernes Historie i Danmark 1800-2000*. København: Selskabet til Forskning i Arbejderbevægelsens Historie, 2007, s. 396ff.
67. Christensen et al., 2007, op.cit., s. 3297ff.
68. Christensen et al., 2007, op.cit., s. 316ff. Se også David Child, *Two Red Flags*. London: Routledg, 2002, s. 91ff.

Abstract

Jonas Toubøl & Jonas K. Gielfeldt: The failed campaign for Economic Democracy as a factor in the political development of the labour movement. *Arbejderhistorie* 3/2013, p. xx-xx.

The campaign for Economic Democracy (ED) running from 1973 to 1986 was the Danish labour movement's most extensive campaign after World War II. It was also relatively radical as it called for a transfer of large parts of the economy from private to collective ownership placed under the workers' democratic control through their trade unions.

In the campaign material, ED was framed in relation to the two major components of Danish social democratic ideology, namely, democracy and socialism. The campaign was relative successful in targeting the wage earners by framing ED as both a realisation of

these two major goals of the labour movement as well as being a practical and efficient answer to unemployment, low wages, lack of influence on workplace policies etc.

Despite the relative success of the campaign, ED was never turned into law and was de facto abandoned in the 1980s. Thus, the ED campaign – running for more than a decade, including the distribution of campaign materials counted by the 100,000's as well as massive agitation and grass root activity – turned out to be a futile endeavour. In this perspective, it seems reasonable to hypothesize that as a consequence of the failure of the ED program the ideas of democracy and socialism suffered a defeat as well: on

the one hand a loss of centrality in the ideology of the labour movement, and on the other hand a loss of credibility in the general public. Thus, it might be the case that the failure of the ED-program have been one among several causes which brought about the rather abrupt ideological shift from socialism and collectivism to an ideological turn towards social-liberal and individualistic ideas in the labour movement, in the late 1980s and 1990s.

Jonas Toubøl, cand.scient.soc., ph.d.-stipendiat ved Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
Jonas Kylov Gielfeldt, cand.scient.soc., fuldmægtig hos Danmarks Statistik, Kontor for Arbejdsmarked.